

A tónusos endokannabinoid jelpálya szabályozásának vizsgálata hippokampális gátló sejteken

Doktori tézisek

Barti Benjámín

Semmelweis Egyetem Doktori Iskola
Szentágothai János Idegtudományi Tagozat

Témavezető:

Dr. Katona István, D.Sc, tudományos tanácsadó

Hivatalos bírálók:

Dr. Schlett Katalin, Ph.D, egyetemi docens
Dr. Varga Zoltán, Ph.D, egyetemi docens

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Gerber Gábor, D.M.D, Ph.D, egyetemi docens

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Kozsurek Márk, M.D, Ph.D, egyetemi tanársegéd
Dr. Wittner Lucia, D.Sc, tudományos főmunkatárs

Budapest

2024

1. Bevezetés

Az idegsejtek között végbemenő neurotranszmisszió egy precíz és összetett molekuláris szerveződés eredménye. A folyamatot szabályozó különböző fehérjék térben és időben is nanoskálán mérhető összehangolt munkával képesek kivitelezni az információtovábbítást serkentő és gátló szinapszisoknál egyaránt. Ennek a sokrétű összetettségnek köszönhető, hogy számos módon befolyásolható a neurotranszmitter felszabadulás valószínűsége, vagyis a szinapszisok erőssége. A molekuláris szerveződési logika kvantitatív megértése az utóbbi időben jelentősen előrehaladt az anterográd szinaptikus transzmisszió esetében. A neurotranszmitter felszabadulást azonban számottevően befolyásolják retrográd visszacsatolási szabályzó folyamatok is a posztzinaptikus célsejt felől, melynek a precíz szerveződési elveiről még keveset tudunk.

Az 1-es típusú kannabinoid receptor (CB_1) az egyik legelterjedtebb G-fehérje kapcsolt receptor az agyban, melyen keresztül a retrográd endokannabinoid (eCB) jelátvitel kulcsfontosságú szerepet játszik a szinaptikus kommunikáció finomhangolásában, nem csupán fázisos, de tónusos formában is. A tónusos kannabinoid jelátvitel sejt-típus- és sejt-aktivitás specifikusan játszik jelentős szerepet a szinaptikus erősség beállításában. A jelpálya sérülése számos neurológiai betegséggel hozható összefüggésbe. Fontos szerepe ellenére azonban a pontos szerveződési logikája és molekuláris komponensek, melyek a

szinaptikus kannabinoid tónus működéséért felelősek, mindmáig ismeretlenek. Bizonytalan például, hogy az eCB ligandok közül a diacil-glicerin lipáz- α (DAGL α) által szintetizált 2-arachidonoil-glicerin (2-AG), vagy a N-acil-foszfatidil-etanolamin-hidrolizáló foszfolipáz D (NAPE-PLD) által előállított anandamid (AEA) játszik-e szerepet a kannabinoid tónus kialakításában.

A CB₁ receptort kifejező kosársejtek idegvégződései, melyek a hippokampális CA1 régió piramissejtjeinek periszomatikus régióján végződnek olyan molekuláris útvonalakkal rendelkeznek, melyek lehetővé teszik mind a fázisos, mind a tónusos eCB jelátvitelt. Ezen kosársejtek fontos szerepet játszanak a memórianyomok kialakításában, ezért a kosársejtek és piramissejtek közötti szinaptikus transzmisszió folyamatos finomhangolása a kannabinoid tónus által jelentős következménnyel járhat ezen folyamatokra nézve sejt-, és hálózati szinten is. Ezen felül, a Δ^9 -tetrahydrokannabinol (THC) rövid- és hosszútávú alkalmazása is többek közt a CB₁ receptort kifejező gátló idegsejteken keresztül fejt ki negatív hatását a memóriafolyamatokra. Ebből kifolyólag a szinaptikus jelátvitelt célzó változatos kannabinoid-függő szabályozó folyamatok pontos feltárása ezen szinapszisoknál esszenciális a patofiziológia megértéséhez.

Ezek alapján, a tanulmányban sejt típus- sejt kompartment- és nanodomén-specifikus módon vizsgáltuk a tónusos kannabinoid jelátvitelben szerepet játszó molekulákat a CB₁ receptort kifejező kosársejtek és piramissejtek közti szinapszisokban.

2. Célkitűzések

Jelen tanulmányban a célkitűzéseink a következők:

1) A CB₁ receptort kifejező kosársejtek és CA1 piramis sejtek közt jelen lévő szinapszisok főbb meghatározó sajátosságainak anatómiai és fiziológiai vizsgálata.

- Kalcium-kötő fehérjék azonosítása, melyek a kosársejtek sajátosságos fiziológiájáért lehetnek felelősek.
- A szinaptikus variabilitás vizsgálata elektrofiziológiai és anatómiai módszerekkel.

2) A főbb endokannabinoid szintetizáló molekulák tónikus kannabinoid jelátvitelben betöltött szerepének vizsgálata a fent említett szinapszisok esetében.

- Transzgenikus állatorzsek (DAGL α és NAPE-PLD génkiütött egerek) alkalmazása és elektrofiziológiai vizsgálatok kivitelezése, hogy azonosítsuk a 2-AG és az AEA szerepét.

3) Egy olyan módszer kidolgozása, amely lehetővé teszi a fehérjék nanoskálájú eloszlásának vizsgálatát egyedileg azonosított szinapszisokban a komplex agyszöveten belül.

- *In vitro* páros patch-clamp elektrofiziológia alkalmazása és kombinálása egyedi molekula detekcióra alkalmas szuper-rezolúciós képalkotással egyedi szinapszisok vizsgálatához.
- CB₁ receptor perturbációs modellek vizsgálata

3. Módszerek

3.1. Kísérleti állatok

Mind az elektrofiziológiai, anatómiai és mind az analitikai kísérletekhez hím posztnatális (27-45 nap közötti) C57Bl/6J egereket használtunk. Egyes kísérletekben genetikailag módosított egértörzsek kerültek felhasználásra: CB₁ KO (A. Zimmertől), DAGL α KO (K. Sakimuratól), NAPE-PLD KO (B. Cravatt-tól). Ezekben az esetekben a kontroll mintát mindig az adott törzsből születő vad-típusú alomtárs állatok szolgáltatták. A krónikus kezeléssel modellben hím (22-31 nap közötti) C57Bl/6J egerek napi kétszer lettek intraperitoneálisan injekciózva vagy hordozó anyaggal (1% etanol, 2% Tween 80, fiziológiás sóoldat) vagy THC-vel 6.5 napig.

3.2. Elektrofiziológiai kísérletek

Minden elektrofiziológiai mérés az interneuronokról és a piramissejt párokról egy alámerített elektrofiziológiai kádban készültek, ahol a hőmérséklet 33°C volt, a mintákon pedig folyamatosan oxigéndús mesterséges cerebrospinális folyadék (ACSF) keringett. A patch-clamp elvezetésekhez 3-4 M Ω ellenállású üvegkapillárisokat használtunk. Az interneuronok elektrofiziológiai tulajdonságainak mérése, valamint a posztszinaptikus gátló áramok elvezetése a piramissejtekről *whole-cell* konfigurációban történt. Az elvezetések közben a gátló sejtek 0.2% biocytinnel lettek megjelölve, amellyel az üvegkapillárison keresztül

mostuk át a sejtet. Néhány kísérletben emellett a piramissejtek is meg lettek jelölve *Cascade Blue* jelölőanyaggal, melyet később fluoreszcensen láthatóvá tehattünk. A farmakológiai kísérletekben AM251-et használtunk a CB₁ receptorok blokkolására, hogy a tónusos kannabinoid jelet mérhessük. A hatás méréséhez az alapvonal 5-10 perces felvétele után az ACSF le lett cserélve AM251-et tartalmazó ACSF-re (10 μM AM251 koncentrációval), a hatást az oldatcserét követő 10-12. percben mértük.

3.3. Immunfestések

A tanulmány során végig immunfluoreszcens jelölést alkalmaztunk annak érdekében, hogy láthatóvá tegyük az egyedileg töltött sejteket és az egyes fehérjék eloszlását az agyban. A minták szabadon úszó technikával voltak festve 24 lyukú mintatartó lemezekben. A következő elsődleges antitesteket használtuk adott koncentrációkban: Bassoon (egér, 1:2000, Abcam), AF-405/Cascade Blue (nyúl, 1:1000, Thermo Fisher Scientific), CB₁ (tengerimalac, 1:2000, M. Watanabetól kapott ajándék), CB₁ (nyúl, 1:2000, ImmunoGenes), NECAB1 (nyúl, 1:300, Atlas Antibodies), NECAB2 (nyúl, 1:500, Atlas Antibodies), Parvalbumin (kecske, 1:4000, Swant). A fluoreszcens másodlagos ellenanyagok a Jackson ImmunoResearch cégtől kerültek megrendelésre. Az elektrofiziológiai elvezetést és a szeletek fixálását követően a mintákat háromszor 10 percig mostuk 0.1 M foszfát pufferben (PB), ezt követően pedig 30 percen át 0.5%-os Triton X-100 oldattal

permeabilizáltuk a szöveteket, melyek 0.1 M-os foszfát puffer és 10% normál szamar szérum oldatában (NDS) voltak elvegyítve. A minták ez után streptavidin-konjugált DyLight-488 komponenssel voltak inkubálva, hogy a biocytint láthatóvá tehesük. Három 10 perces 0.1 M PB mosást követően a szeletek üveg tárgylemezre lettek kirakva, majd Vectashield lefedő oldattal lettek lefedve. A fedőlemezt körömlakkal rögzítettük a mintákon. A sejtek morfológiájának konfokális vizsgálata után az agyszzeletek újra 0.1 M PB oldatba kerültek három 10 perces mosás erejéig. A mosások után a mintákat 2%-os agaróz gélbe ágyasztuk, majd a 300 µm vastag szeleteket Leica VT-1000S vibratómmal újrametszettük 10 – 20 µm-re. Az így kapott vékony szeleteken folytak a további immunjelölések. A szeleteket 5% NDS és 0.1%-os Triton X-100-at tartalmazó tris puffer-só oldatba (TBS) tettük 45 percre, majd az elsődleges ellenanyagot tartalmazó TBS oldatban a szeletek egy éjszakán keresztül inkubálódtak szobahőmérsékleten. A következő napon bő mosásokat követően a mintákat másodlagos ellenanyagokkal inkubáltuk TBS-ben szobahőmérsékleten 4 óra hosszan. Végül a minták először TBS-ben, majd PB-ben voltak mosva 3-3-szor 10 percig, majd lefedtük őket: konfokális képalkotás esetében tárgylemezre az előzőekben ismertetett módon Vectashieldben, vagy képalkotó médiumba (5% glükóz, 0.1 M 2-Merkaptoetilamin, 1 mg/ml glükóz oxidáz és 1500 U/ml kataláz Dulbecco-foszfát pufferben), hogy szuper-rezolúciós képalkotást végezzünk rajtuk.

3.4. Mikroszkópia

A sejtek morfológiai vizsgálatához a mintákról konfokális z-optikai sorozatfelvételeket készítettünk (1 μm -es z-lépésközzel) 20x objektívvel (numerikus apertúra/ NA : 0.75) egy A1R típusú konfokális mikroszkóppal (Nikon). Azokban a kísérletekben, melyekben szükséges volt a sejt párok közötti anatómiai appozíciók beazonosítása és vizsgálata 60x objektívvel (CFI Plan Apo VC 60X Oil; NA: 1.4) készítettünk sorozatfelvételeket a piramissejtek periszomatikus régiójáról, majd Nyquist mintavételezés alkalmazásával (pixel méret = 0.14 $\mu\text{m}/\text{px}$, z-irányú lépésköz = 0.125 μm) nagy felbontású felvételt készítettünk az anatómiai appozíciókról. A szuper rezolúciós sztochasztikus optikai rekonstrukció mikroszkópiához (STORM) Nikon Ti-E invertált mikroszkópot használtunk, amely egy Nikon N-STORM rendszerrel volt felszerelve, valamint egy C2 konfokális rendszerrel és egy a CFI Apo TIRF 100x objektívvel (NA 1.49). A képalkotás Andor iXon Ultra 897 EMCCD kamerával történt. STORM konfigurációban 7 db optikai szeletben 3D-STORM felvételt készítettünk, mely nagymértékben homogén mintagyűjtést tett lehetővé 1000 nm-es területen a metszetben. A korrelált konfokális és STORM képek minden axon terminális esetében a konfokális és a STORM jel először kézzel lett igazítva, majd az adott axon terminálishoz tartozó CB_1 lokalizációk kerültek elemzésre VividSTORM szoftver segítségével.

3.5. Adatelemzés, statisztikai analízis és ábrakészítés

A kísérletekből kinyert adatokat statisztikai módszerekkel kiértékeltek, majd grafikusán ábrázoltuk, melyekhez a GraphPad Prism-10 szoftvert használtuk. A mintaszám a korábbi tapasztalataink és a tudományterületen korábban publikált munkák alapján lett megbecsülve. Az ábrák elkészítéséhez Adobe Photoshop és Illusztrátor programokat használtunk.

4. Eredmények

4.1. Célsejt függő variabilitás a kosársejt – piramissejt közti szinapszisok erősségében.

A kosársejtek és piramissejtek közti szinapszisok jelentős variabilitást mutatnak a kapcsolatok számában, a gátló áramok amplitúdójában (IPSC) és a sikeres posztszinaptikus gátló események számában is. A kapcsolatok száma a két sejt között átlagosan 2.7 ± 1.5 volt, de előfordultak párok egy-, illetve kilenc összekötő szinapszissal is. Meglepő módon a kapcsolatok száma csupán kismértékben jósolta meg megbízhatóan az IPSC-k méretét vagy a sikeres események számát a párok között ($n = 55$ pár, IPSC amplitúdó: $r = 0.25$, $p_{ns} = 0.06$, sikeres események: $r = 0.33$, $*p = 0.01$, Spearman korreláció). Ez a paraméterek olyan varianciából fakad, amely már azon párok között is megfigyelhető, akik azonos számú kapcsolattal vannak összekötve. Annak érdekében, hogy eldöntsük, hogy ezt a varianciát főként a pre- vagy a posztszinaptikus sejt állítja be, szekvenciális párelvezetéseket végeztünk, vagyis egy interneuronhoz tartozó több posztszinaptikus sejtpárból is vezettünk el gátló áramokat. Ezen mérések hasonló eredményt hoztak, mint a párelvezetések esetében ($n = 22$ pár, IPSC amplitúdó: $r = 0.002$, $p_{ns} = 0.99$, sikeres események: $r = 0.02$, $p_{ns} = 0.91$, Spearman korreláció). Ezen eredmények rávilágítanak, hogy a vizsgált szinapszisok posztszinaptikus sejt-specifikus variabilitást mutatnak erősségükben.

Az intracelluláris Ca^{2+} -puffer fehérjék szintén befolyásolhatják a sejtek elektrofiziológiai tulajdonságait. *In silico* adatbányászat során azonosítottuk az N-terminális EF-kéz kalcium-kötő fehérje 1 és 2 (NECAB1/2). fehérjéket, melyek erős expressziót mutattak a CB_1 pozitív kosársejtekben. Ezt követően tanulmányoztuk a fehérjék sejten belüli eloszlását. Eredményeink alapján a két fehérje eltérő interneuron kompartmentekben fejeződik ki: míg a NECAB1 főként a szomatodendritikus régióban fordul elő, a NECAB2 előfordulása az axon terminálisokban is megfigyelhető volt. A két fehérje ezáltal kompartment-specifikusan befolyásolhatja a sejten belüli Ca^{2+} -jelátviteli dinamikát.

4.2. A tónusos kannabinoid jelátvitel finomhangolja a periszomatikus gátló szinapszisokat.

Fiziológias körülmények között a tónusos kannabinoid jelátvitel folyamatosan szabályozza a kosársejt – piramisneuron kapcsolatokat, ami befolyásolhatja a neurotranszmitter felszabadulás valószínűségét. Ennek pontos vizsgálatára párelvezetések végeztünk CB_1 vad típusú és géniütött (KO) egerekből származó mintákban, ahol a CB_1 receptorok aktivitását AM251-el gátoltuk, hogy mérhessük a kannabinoid tónus mértékét. A várakozásoknak megfelelően a vad-típusú mintákban az AM251 alkalmazása növelte az IPSC amplitúdót és a sikeres események számát, míg a KO minták esetében nem változtatta meg a vizsgált

paramétereket (CB₁ vad-típus: n = 11 pár, amplitúdó: **p = 0.006, sikeres események: ***p=0.0003, CB₁ KO: n = 12 pár, amplitúdó: p_{ns} = 0.86; sikeres események: p_{ns} = 0.25, Két-utas ANOVA). A KO mintákban emellett alapállapotban is megfigyelhető volt egy csökkenés az IPSC amplitúdók varianciájában (variációs együttható, CV) a vad-típushoz képest (*p = 0.03), amely alapján feltételezhetjük, hogy a tónusos kannabinoid jelátvitel a szinaptikus variancia 33.6 ± 10.7%-ért felelős.

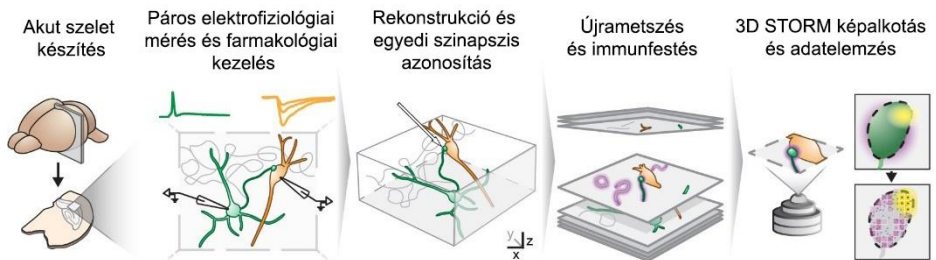
4.3. DAGL α -, NAPE-PLD-független tónusos kannabinoid jelátvitel szabályozza a kosáresejt – piramissejt szinapszisokat.

Következő kísérleteinkben azt vizsgáltuk, hogy a két fő eCB lipid közül melyik vesz részt a tónusos kannabinoid jelátvitel szabályozásában. Ennek eldöntésére genetikailag módosított egértörzseket használtunk fel, melyekben vagy a DAGL α , vagy a NAPE-PLD enzim volt kiütve, és így a 2-AG vagy az AEA szintézis volt gátolva. Érdekes módon, páros elvezetések mindkét egértörzsnél intakt tónusos kannabinoid jelátvitelt mutattak: az AM251 minden esetben a vad-típusú kontrollhoz hasonlóan növelte az IPSC amplitúdókat és a sikeres események számát (DAGL α KO: n = 12 pár, amplitúdó: *p = 0.03, sikeres események: *p = 0.004; NAPE-PLD KO: n = 7 pár, amplitúdó: *p = 0.04, sikeres események: **p = 0.003, Két-utas ANOVA). Ezen mérések alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált

szinapszisokban DAGL α - és NAPE-PLD-független tónusos kannabinoid jelátvitel működik.

4.4. A nanoskálájú CB₁ receptor/effektor sztöchiometria határozza meg a tónusos kannabinoid jelátvitel mértékét.

Mivel sem a 2-AG sem pedig az AEA depléciónak nem változtatta meg a kannabinoid tónus mértékét, a következőkben a CB₁ receptor eloszlását vizsgáltuk meg. A CB₁ receptorok ugyanis konstitutívan is aktívak lehetnek ligandok hiányában. Amennyiben pedig a konstitutív receptor aktivitás határozza meg a tónus mértékét, úgy a receptorok eloszlása a szinapszis területén meghatározónak kell lennie. Annak érdekében, hogy közvetlenül teszteljük ezt a hipotézist, kifejlesztettünk egy munkafolyamatot, melyekben amellet, hogy az egyedi szinapszisok elektrofiziológiai tulajdonságait mérhetjük, korrelált morfológiai, anatómiai és nanoskálájú molekuláris receptor eloszlások vizsgálatára is van lehetőség komplex agyszöveten belül (1. ábra).

1. ábra: Korrelált elektrofiziológiai, anatómiai és nanoskálájú molekuláris analízis egyedileg azonosított kosársejt – piramisajt szinapszisokban.

Először elektrofiziológiai elvezetéseket végeztünk kosársejt – piramisajt párokban, mely során rögzítettük a mért IPSC amplitúdók és sikeres események arányát AM251 alkalmazása előtt és után, hogy mérjük a kannabinoid tónus mértékét. Mindkét sejtet feltöltöttük fluoreszcens jelölőanyagokkal, melyek segítségével rekonstruálhattuk a morfológiájukat. Ezt követően nagy nagyításon meghatároztuk a sejtek között lévő anatómiai appozíciók számát, bassoon immunfestéssel (amely fehérje kijelölte a szinaptikus aktív zónát) pedig igazoltuk, hogy az appozíciók funkcionális szinapszisok. A továbbiakban szűrtük a mintáinkat azokra a párokra, melyek között csupán egy szinapszis volt, a szinapszison belül pedig egy konfokális mikroszkópiával feloldható aktív zóna, amely a posztszinaptikus sejt fele nézett. Ezek a megkötések lehetővé tették, hogy a szinapszisoknál megbecsüljük a vezikulafelszabadulási valószínűséget, valamint elvégezhető volt a szinapszisok STORM képalkotással történő vizsgálata is. Az újrametszett 10 μm vastag agyszletekben 3-dimenziós z-optikai metszetet készítettünk az egész axon terminálisról és a rajta lévő CB_1 receptorokról. A vezikulafelszabadulási valószínűség korrelatív mérése az aktív zóna méretével vagy az axon terminális egész felszínén lévő CB_1 receptorszámmal nem mutatott összefüggést ($n = 9$ pár, teljes terminális CB_1 receptor szám: $r = 0.05$, $p_{\text{ns}} = 0.90$, bassoon voxelek száma: $r = 0.05$, $p_{\text{ns}} = 0.90$, Spearman korreláció). Azonban, amikor a nanoskálájú sztöchiometriai arányt számoltuk ki az intra/periszinaptikus CB_1 receptorok számából, és a bassoon voxelek számából a becsült

vezikulafelszabadulási valószínűséggel egy szembetűnő negatív korrelációt tapasztaltunk. ($r = -0.74$, $*p = 0.03$). Ez az összefüggés CB_1 függő volt, hiszen AM251 jelenlétében ugyanazok a szinapszisok már nem mutatták ezt a korrelációt ($r = -0.05$ $p_{ns} = 0.90$). A becsült vezikulafelszabadulási valószínűség továbbá szoros összefüggést mutatott az AM251 hatás mértékével ($r = -0.8$, $*p = 0.01$). Ezekből az eredmények azt mutatják, hogy minél több intra/periszinaptikus CB_1 receptor található az aktív zónához közel, a kannabinoid tónus annál nagyobb hatást fejt ki a szinaptikus transzmisszióra.

4.5. Az extraszinaptikus CB_1 receptorok szelektív csökkenése nem befolyásolja a tónusos kannabinoid jelátvitelt.

Amennyiben valóban a receptorok nanodomén szintű eloszlása állítja be a kannabinoid tónust, úgy az intra/periszinaptikus és extraszinaptikus receptorok perturbációja máshogy kell, hogy hasson a jelenségre. Ezért a következőkben perturbációs modellekkel vizsgáltuk, hogyan befolyásolja a receptoreloszlás a kannabinoid tónust. CB_1 heterozigóta (HET) mintákban a CB_1 fehérje szintje felére csökken a kérgi régiókban western-blot kísérletek alapján ($n = 3$ állat/genotípus, $*p = 0.04$ egy-utas ANOVA). Ezzel párhuzamosan, a periszomatikus axon terminálisokon is jelentős csökkenést mutat a receptorszám szuperrezolúciós képalkotással vizsgálva ($***p < 0.0001$, Mann-Whitney U teszt). Azonban a receptorok mennyisége az aktív zóna közvetlen

közelében megegyezik a vad-típusú mintákkal (0-200 nm: $p_{ns} = 0.08$, Mann-Whitney U teszt). Páros elektrofiziológiai mérésekben szintén nem találtunk különbséget a vad-típusú és a CB₁ HET minták között a tónus mértékében, az AM251 kezelés ugyan úgy növelte az amplitúdók és a sikeres események arányát (HET: n = 9 pár, amplitúdók: **p = 0.003, sikeres események: *** p < 0.0001, két-utas ANOVA). Tehát, az extraszinaptikus receptorok csökkenése nem befolyásolta a kannabinoid tónus mértékét.

4.6. Az *in vivo* THC adminisztráció megrongálja az intra/periszinaptikus nanoskálájú receptor sztöchiometriát és tönkreteszi a kannabinoid tónust.

Korábbi tanulmányokból ismert, hogy a THC, a marihuána pszichoaktív hatóanyaga csökkenti a CB₁ receptorok számát a periszomatikus gátló axon terminálisokon. Eredményeink azonban rávilágítanak, hogy a mikrodomén szintű változásoknak nem feltétlenül van funkcionális következménye, hiszen a CB₁ HET mintákban a jelentős receptorszám csökkenés nem járt szinaptikus változásokkal. Ha viszont a THC adminisztráció nem csupán az extra- de az intra/periszinaptikus receptorok számát is megváltoztatja, az funkcionális következményeket is vonhat maga után a kannabinoid tónusra nézve. Ennek vizsgálata érdekében *in vivo* THC kezelést alkalmaztunk egereken, majd ezt követően akut szeletpreparátumokat készítettünk, melyekben anatómiai

méréseket és páros elektrofiziológiai elvezetéseket végeztünk korrelált szuper-rezolúciós képalkotással. Kísérleteink alapján a THC kezelés hatására az axon terminálisok és az aktív zónák mérete nem mutatott változást, azonban a CB₁ receptorok számának csökkenése kiterjedt az aktív zóna körüli intra/periszinaptikus receptorpopulációra is (0-200 nm: **p = 0.002, Mann-Whitney U teszt). Ezzel párhuzamosan, páros patch-clamp elvezetések a kannabinoid tónus hiányát mutatták a THC kezelt állatokból származó mintákban a csak hordozóanyaggal injektált állatokhoz képest (hordozóanyag: n = 11 pár, amplitúdók: ***p = 0.0004, sikeres események: ***p < 0.0001; THC: n = 11 pár, amplitúdók: p_{ns} = 0.18, sikeres események: p_{ns} = 0.74, Két-utas ANOVA). Ezen felül a THC kezelés csökkentette az IPSC amplitúdók alapállapotú varianciáját is (**p = 0.004). Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a THC adminisztráció megzavarja a precíz nanodomén specifikus CB₁ receptor elrendeződést, ezáltal pedig csökkenti a kosársejtek szinaptikus varianciáját. Továbbá, méréseink arra is rámutatnak, hogy a gyógyszer hatásmechanizmusok fiziológiai és patofiziológiai megértéséhez elengedhetetlen a célfehérjék nanodomén specifikus vizsgálata.

5. Következtetések

Az alábbi tanulmányban megmutattuk, hogy a retrográd kannabinoid jelátvitel egy speciális formája nélkülözhetetlen a célsejt-specifikus szinaptikus variancia beállításáért a hippocampális gátló szinapszisokban. A tónusos kannabinoid jelátvitel ezen formája nem függ a DAGL α és a NAPE-PLD enzimek aktivitásától. Azáltal, hogy kifejlesztettünk egy kísérleti munkafolyamatot, melyben korrelált elektrofiziológiai, anatómiai és nanoskálájú molekuláris vizsgálatokat végezhattunk egyedi azonosított axon terminálisokon demonstráltuk, hogy a CB₁ receptorok aktív zóna közeli nanoskálájú sztöchiometriája a vezikulafelszabadulást szabályozó molekuláris masinériával közösen állítja be a vezikulafelszabadulás valószínűségét. Ezzel egybefüggően, a szelektív csökkenése az extraszinaptikus CB₁ receptoroknak nem befolyásolja a szinaptikus transzmissziót, míg az *in vivo* THC kezelés hatására megjelenő csökkenés a receptorszámban nem csupán megzavarja a receptorok nanoskálájú sztöchiometriáját, de tönkreteszi a szinapszis-specifikus tónusos kannabinoid szabályzást is. Eredményeink alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szinapszisokon belül egyedileg állítódik be a szabályozó fehérjék és receptorok sztöchiometrikus aránya, mellyel szabályozható a neurotranszmitter felszabadulás. A feltárt mechanizmus részben magyarázhatja a molekuláris tolerancia jelenségét, mely a kannabisz használat következményeként alakulhat ki.

6. Saját publikációk jegyzéke

A disszertációhoz kapcsolódó közlemények

Barti, B., Dudok, B., Kenesei, K., Zöldi, M., Miczán, V., Balla, G. Y., Zala, D., Tasso, M., Sagheddu, C., Kisfali, M., Tóth, B., Ledri, M., Vizi, E. S., Melis, M., Barna, L., Lenkei, Z., Soltész, I., and Katona, I. (2024). Presynaptic nanoscale components of retrograde synaptic signaling. *Sci. Adv.*, *10*(22). <https://doi.org/10.1126/sciadv.ado0077>

Miczán, V., Kelemen, K., Glavinics, J. R., László, Z. I., **Barti, B.**, Kenesei, K., Kisfali, M., and Katona, I. (2021). Necab1 and necab2 are prevalent calcium-binding proteins of cb1/cck-positive gabaergic interneurons. *Cereb. Cortex*, *31*(3), 1786–1806. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhaa326>

Egyéb közlemények

Kis, V., **Barti, B.**, Lippai, M., & Sass, M. (2015). Specialized cortex glial cells accumulate lipid droplets in *Drosophila melanogaster*. *PloS one*, *10*(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131250>

Prokop, S., Ábrányi-Balogh, P., **Barti, B.**, Vámosi, M., Zöldi, M., Barna, L., Urbán, G. M., Tóth, A. D., Dudok, B., Egyed, A., Deng, H., Leggio, G. M., Hunyady, L., van der Stelt, M., Keserű, G. M., and Katona, I. (2021). PharmacOSTORM nanoscale pharmacology reveals cariprazine binding on Islands of Calleja granule cells. *Nat. Commun.*, *12*(1), 1–19. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-26757-z>